

בנשיאות הרב
חיים קאהן
שליט"א

מעשה שהיה

תשלום בטעות

- זו ממש פשיעה מצידכם! - צעק מאיר על צדוק, החייט.

מאיר קנה בעקיטש"ע חדשה לחתונת אחיינו בשבוע הבא. הוא מסר את הבעקיטש"ע לצדוק החייט כדי שזה יקצר את אורכה.

כעת, שבוע לפני החתונה, כשמאיר בא לקחת את הבעקיטש"ע המתוקנת, צדוק לא מצא אותה. - אולי הפועל שלי נתן אותה בטעות למישהו אחר - הוא התנצל.

- מתי תוכל לדעת מה קרה עמה?
- תוך מספר ימים...

- אבל אני צריך את הבעקיטש"ע בתחילת שבוע הבא! קניתי אותה לחתונת בן אחי!
- מה אני יכול לעשות? אין צדוק אשר יעשה טוב ולא יחטא...

- אני אסביר לך היטב מה אתה יכול לעשות! אני אקנה לעצמי בעקיטש"ע חדשה ואתה תשלם עליה! - ולמה?
- קודם כל, לכאורה חייט שמאבד בגד זה נחשב כפשיעה. אפילו שומר חנים חייב על כך (עייני שלחן ערוך - חושן משפט, סימן רצ"א סעיף ז'). ועוד, אף אם תמצי לומר שאיני זו פשיעה, הרי 'כל האומנין שומרי שכר' (בבא מציעא דף פ' ע"ב ובסימן ש"ו סעיף א') ואתה חייב על כל אבידה!

בלית ברירה מסר צדוק למאיר את מחיר הבעקיטש"ע. - אני נזכר שכבר קרה לי פעם מקרה כזה והרבנים חייבו אותי על כך.

בבוקר שאחרי החתונה, התקשר צדוק למאיר. - צדוק דבריי! היום מישהו החזיר אלינו את הבעקיטש"ע שלך! הוא קיבל אותה ממני בטעות ולא שם לב במשך מספר ימים.

- נו... מה אתה תעשה עם זה?
- לי אין מה לעשות עם זה, אתה צריך לקחת את זה. - יישר כח! כך יהיו לי שתי בעקיטש"ע...

- אתה לא הבנת אותי כראוי. אתה צריך לקחת את הבעקיטש"ע שלך ולהחזיר לי את הכסף שנתתי לך בטעות!

- אני לא חושב שאתה צודק - ענה מאיר במבוכה - אני מסכים לגשת אתך לכל רב שתבחר לברר - המשך בעמ' הבא

גליון שבועי

משא ומתן

יו"ל ע"י בית הוראה עץ חיים
פרשת תרומה - גליון מ"ח

פסקי דינים

דיני נזיקין (ד) - אחריות הנזק הרב חיים קאהן שליט"א

אין חיוב על הנזק למנוע ההיזק

המזיק מוזהר שלא יזיק את ממון חברו וחייב לפצות את הנזיק אפילו הזיקו באונס, אבל הנזיק אינו מחוייב למנוע מהמזיק שיזיק אותו או להקטין הנזק כדי לפטור את המזיק, אפילו אם זה יזיק אותו באונס, ואף אין להוכיח ממה שהניח שיוזק שמחל את תשלומי הנזק, דאדרבה דעתו לתבוע את המזיק בדין שיפרענו שהרי יכול לברר את דמי הנזק! לפיכך, מי שאנסוהו לקחת את ממון חברו בידו ולמסור אותו ליד אנס, והיה אפשר לנזיק להציל את ממונו מיד האנס, ולא עשה כן, חייב המזיק לפצות את הנזיק מכל הנזק¹. ויש שכתבו שאם הנזיק ידע שהמזיק שוגג בדבר, והיה ביד הנזיק למנוע או להקטין הנזק, פטור המזיק².

יש שכתב שרק בדבר שהנזיק יכול לברר את שווי הנזק יש להניח שסמך שיתבענו בדין ולא מחל, אבל לולי זה לא היה לו להניח שזיקו, וממה ששתק מוכח שמחל, לפיכך הפותח זיו לחצר חברו ובעל החצר לא מחה לאלתר, זכה הפותח שהרי אי אפשר לשום ההיזק שעושה לו כל יום ואם לא ימחה האיך יגבה נזקו, ומוכח שמחל³.

בנזקי גופו

כאמור, אין להוכיח ממה שהנזיק מניח להזיק את ממונו שמחל את תשלומי הנזק, אבל אם הניח להזיק את גופו פטור המזיק, שלא היה לו להעלות שהנזיק יניח לצער גופו⁴.

בממון המזיק

הפוסקים דנו במי שהיה יכול למנוע שממון חברו יזיק אותו או את ממונו, האם יכול לתבוע דמי הזיקו מבעליו של ממון המזיק⁵.

אחריות הנזיק לאחר ההיזק

חיוב המזיק הוא לפצות את הנזיק מה שחיסר לו בעת מעשה המזיק, אבל לאחר שנגמר מעשה המזיק ונודע זאת לנזיק, פטור המזיק ממה שנחסר הדבר הנזוק יותר ומעלת אחריות הפינני מוטלת על הנזיק⁶. מאידך, המזיק לא נפטור לגמרי כאשר טורח הפינני מוטלת עליו⁷, אלא שאחריות הפינני מוטלת על הנזיק. לדוגמא, כאשר נודע לנזיק שחברו הזיק את המכונית שלו ברשות הרבים, והמזיק אינו יודע שאם לא יפנו את המכונית יזוק יותר, הנזיק אחראי לתבוע מהמזיק שיפנה את המכונית למנוע הזיק נוסף⁸. ועל כן, כאשר הנזיק תובע את המזיק שיפנה את הכלים שהוזקו והתעצל המזיק לפנותם, חייב המזיק בכל נזק שאירע לדבר הנזיק עד אחר הפינני⁹. אבל יש אומרים שהמזיק אינו חייב לטרוח בעצמו לפנות את הכלים רק לפצות את הנזיק על הוצאות הפינני. ועל כן לדעתם אם הנזיק התעצל לדאוג לפנות את הכלים, ומחמת זה הוזקו יותר, פטור המזיק לפצות את הנזיק מהנזק שאירע לדבר הנזיק לאחר שנגמר מעשה המזיק¹⁰.

1. ב"ק כ"ז א' הנזיק לו גחלת וכו' על בגדו חייב וברש"י שם, דהא דלא סלקיה סבר אתבעיניה בדינא ויפרע לי. ועייני סימן תי"ח סעיף י"ח, שפ"א ס"א. 2. עייני שו"ת מהר"ח או"י רנ"ה שהוכיח כן מב"ק ק"ז ב', דבאנסוהו למסור ממון חברו ונז"נ ביד חייב שאינו רשאי להציל עצמו בממון חברו, ושם המדובר שהנזיק יכול להציל עצמו דאל"כ המוסר פטור דמקלה קליה, עיי"ש. 3. עייני ערוך השולחן תי"ח סעיף ל"ה שפוטור דאם עשה בשוגג למה יש לו לחוש יותר מבעל הבגד, אבל אם אשתו ובניו של בעל הבגד היו שם ולא סילקו חייב, ובחיודשי הר"מ סימן כ"ה ס"ק א' (הובא בקובץ הפוסקים שם עמ' ל"א) כתב דבשוגג פטור דבעל הבגד היה חייב להציל מפני השבת אבדה, ולפי זה הפטור הוא מפני שאין כאן מעשה הזיק ברור וא"כ י"ל שאף אם אחר היה יכול להציל פטור. 4. נתיבות קנ"ג ס"ק ג' באה"ד, ע"פ הרש"י ב"ק כ"ז א' ד"ה חייב, עייני הערה 1. 5. עייני הערה 1, ובס"י תי"ח סעיף י"ח כתב בהניח על לבו ונשרף דפטור שאין דרך שיניח אדם עצמו לשרוף, ונראה דה"ה בשאר צער הגוף שסבר שאין אדם מוחל על צער, ועיי" ב"ק כ"ז א' תוס' ד"ה קרע, [ועייני תוס' תלמיד ר"ת שכתבו: נראה לרבי, לענין מיתה הוא דפטור אבל לענין נזיקין כגון שהניח לו גחלת על ידו וקטעה או על עינו וסימאה חייב ור"ע דהוה מצ"י לסלקה מיניה כו'], וע"ע ב"ק צ"א א'. 6. האבן האול נזיקי ממון פרק ז' ה"ח כתב דבממון המזיק חייב הנזיק להקטין הנזק, ובקהלת יעקב (קנייבסקי) ב"ק ס"ו ח' כתב שאף בזה פטור, ועייני סמ"ע שצ"ח ס"ק ה', וצ"ע. 7. ת"ג ס"ב ע"פ ב"ק י' ב' פחת נבילה לניזק, וברמ"א שם ע"פ הרא"ש סימן י"א. 8. ת"ג ס"ג, טורח נבילה על המזיק. 9. ואולם אם יש לניזק איהו מניעה שאינו יכול לפנות את הכלים, האחריות עדיין על המזיק וחייב בכל הפסד נוסף, דהא כתב הרא"ש ע"פ הרא"ש סימן י"א. 10. פתחי תשובה ת"ג מניעה בכלל זה, ואפילו אין במניעה הפסד ממון, כגון שהוה טרוד בעניניו אינו חייב להתפנות למנוע ההיזק והאחריות היא על המזיק. 11. סמ"ע שם ס"ק ח'. ועייני בערוך השולחן ת"ג ב' דמדשתק ולא תבע להעלותו מסתמא מחל לו.

קו ההלכה

מעוות צדקה שאבדו

אני אוסף צדקה עבור קרן לעניי ארץ ישראל. באחד הימים לאחר שעברתי בזמן התפילה בין המניינים הנחתי את השקית עם המעות שקיבצתי מתחת לתיק הטלית ותפילין שלי. בעזובי את בית הכנסת שכחתי ליטול את השקית של מעוות הצדקה עימי וכשזכרתי בכך וחזרתי לשם השקית כבר לא היתה שם.

שאלה: האם אני אחראי על כך ועלי לשלם מכיסי את המעות שאבדו?

תשובה: תשובתנו ניתנת אף בהנחה ששכחה כזו נקראת 'פשיעה' (אף שיש לדון בכך, וגם האם נחשב לשומר שכר, אך אין זה מקומו).

ראשית כל יש להקדים שאף שהקדשות נתמטעו מדין שמירה, ויש שפטר עליהם אף בפשיעה (שלחן ערוך - חושן משפט, סימן צ"ה סעיף א' וסימן ש"א סעיף א'), מכל מקום היינו דוקא בהקדש בדק הבית. מעוות עניים בימינו דינם כממון הדיוט (סימן צ"ה סעיף א'). עם כל זאת שייך לדון ולפטור מחמת שאי אפשר לחייב גבאי צדקה המופקד לחלק את המעות לעניים ואף שהן אבדו בפשיעתו. הפטור הוא הן מתביעת הנותנים והן מתביעת העניים המקבלים.

א. התורמים אינם יכולים לתבוע את הגבאי על רשלנותו (סימן ש"א סעיף ו') דבר זה למדוהו חז"ל מלשון הפסוק (שמות כב, ו) לשמור, ולא כאשר ניתן לו לחלקו לעניים. אמנם, יש צד לומר דהיינו דוקא לגבי הג' באי המחלק את המעות לעניים, מה שאין כן אתה בהיותך גובה מהנותנים ומעבירי זאת לגבאים האחראים על החלוקה (שם ברמ"א ובנתיבות סק"ה ובפתחי תשובה סק"ח).

ב. כאשר המעות לא נאספו בשביל עני מסויים, אם כן הוי ממון שאין לו תובעים ואין העניים המקבלים יכולים לתבוע על כך. אף שיש מהפוסקים (שו"ת חות יאיר סימן קצ"ט) שחייבוהו לצאת ידי שמים, ולמדו זאת ממי שמזיק מתנות כהונה שאף שאינו חייב בדיני אדם כיון שהוא ממון שאין לו תובעים, מכל מקום חייב לצאת ידי שמים (שלחן ערוך - יורה דעה, סימן ס"א סעיף ט"ו). אך פוסקים אחרים נחלקו וכתבו שזהו דווקא במזיק בידים, אך אם באנו לחייב משום שמירה, אי אפשר לחייבו על ממון שאין לו תובעים אף לא לצאת ידי שמים (שו"ת מהר"ם שיק - חושן משפט, סימן י"ד).

אך למרות כל זאת נראה לפטור אותך לחלוטין. מצאנו חילוק בין אפוטרופוס שמינהו אבי יתומים שפטור אף בלא שבועה. יתר על כן, אף מפשיעה יש מהפוסקים שפטרוהו, כדי שלא ימנעו מלהתמנות לאפוטרופוס (שו"ת סי' ר"ס קכ"ה). אך במינוהו בית דין אין הדין כן וחייב, כיון שיש בכך כבוד וחשיבות, ולא ימנעו את עצמם מכך.

אשר על כן יש לדון גם כך בענייך. אם תפקיד זה של גבאי הצדקה אינו נחשב ומבוקש, דינך כאפוטרופוס שמינהו אבי יתומים הפטור בלא שבועה (שיבת ציון סי' צ"ט). ואף שמצאנו שיש מהפוסקים שחייבו לאפוטרופוס בפשיעה (סימן ר"צ סעיף כ'), מכל מקום נראה שבנידון דידך פשיטא שגבאי הקרן נתכוונו לפטור אותך אף בפשיעה, כיון שלולי זאת ימנעו מכך ולא יאספו בעבורם. העולה מכל הנ"ל לפטור אותך אף אם לפשיעה תחשב זאת.

מעשה שהיה

המשך מעמ' 1

את ההלכה.

צדוק ומאיר נגשו יחד לרב בבית המדרש הסמוך וספרו לו דברים כהווייתם.

- בשעה שצדוק שילם, הבעקישט"ע היתה ברשותו רק שהוא לא ידע זאת ומחמת כך הוא שילם, או שהוא אכן מסר אותה למישהו אחר והיא כלל לא היתה אצלו בשעה שהוא שילם? - בירר הרב.

- אני אכן מסרתי אותה בטעות למישהו אחר. ההוא החזיר לי אותה היום - השיב צדוק.

- במקרה כזה אינך יכול לכוף את מאיר לקבל אותה ולהשיב לך את הכסף.

- מה ההבדל? וכי אם היא היתה בידי באותה שעה לא היו מחייבים אותי לשלם את תמורתה? אני חשבתי שבכל מקרה הייתי חייב לשלם עליה. אם כן מה זה משנה?

- הגמרא בבבא מציעא (דף ל"ה ע"א) מספרת אודות אחד שהפקיד נזמים אצל חבריו וכשבא ליטול אותם מיד השומר לא ידע השומר היכן הם מונחים. רב נחמן חייב אותו לשלם עליהם, 'כל לא ידענא פשיעותא היא'. עבר זמן והנזמים נמצאו ובעליהם רצה אותם לעצמו. השומר טען לעומתו שהוא כבר שילם עליהם והן שלו. כשבא מעשה שוב לפני רב נחמן הוא חייב את השומר להשיבם למפקיד תמורת מה שהוא שילם לו בעבורם.

הגמרא דנה בדברים ומסקנתה שרב נחמן עשה זאת מכיון שהתשלום שחוייב בו השומר מלכתחילה היה בטעות ('שומא בטעות').

- לכאורה 'מעשה לסתור'! - קפץ צדוק - מדוע הרב אינו מחייב אף כאן את מאיר ליטול את הבעקישט"ע ולהחזיר לי את התשלום? וכי אני לא שילמתי לו בטעות!?

- הראשונים נחלקו שם בפירוש דברי הגמרא. רש"י על אתר מבאר שהתברר למפרע שבשעה ששילם היו הנזמים תחת ידו וכלל לא אבדו. משמעות דברי רש"י שרק ככהאי גוונא דינו כ'שומא בטעות', אך אם הנזמים אבדו אלא שנמצאו לאחר מכן, לא היה החיוב הראשון בטעות כיון שהפיקדון אכן לא היה תחת ידו ואת הנעשה אין להשיב (רשב"א שם). כדברי רש"י וכגירסתו כתב גם רבינו חננאל שם.

סיעה אחרת מהראשונים (נימוקי יוסף בשם הרמ"ה והרמב"ן וכך גם שיטת הרמב"ם פ"ה משאלה ופיקדון ה"ג) לומדים בפירוש דברי הגמרא שאף אם הנזמים לא היו תחת יד השומר בשעת התשלום אלא שנמצאו לאחר מכן, אף זאת מוגדר כ'שומא בטעות' והתשלום בטל.

אשר על כן ביררתי בתחילת דברי אם הבעקישט"ע אכן נמסרה לאחרים ולא היתה תחת ידך בשעה שמאיר ביקש זאת מידך. אם אכן היא היתה ברשותך ומעולם לא אבדה, היית יכול לכוף את מאיר להשיב את התשלום וליטול את הבעקישט"ע לעצמו אף לפי שיטת רש"י וסייעתו.

- להלכה נפסק כשיטת רש"י?

- השלחן ערוך (סימן ק"ג סעיף י"א) פוסק כשיטת החולקים על רש"י, לדבריהם אף אתה יכול לכוף את מאיר להשיב לך את הכסף. אך בטור (שם) נראה שפסק כרש"י (עיי' סמ"ע שם סק"ט. וע"ע הגהות רע"א שם מה שמציין מדברי הטור בסימן רצ"ה וראה בתומים (אורים סקמ"ב)). גם הט"ז שם תמה על פסק השלחן ערוך וכתב שודאי שראוי לחוש לשיטות החולקות שלא להוציא ממון.

ניתן להוסיף על כך, שיש מי שכתב ש'שומא בטעות' היינו דוקא כשאנו אומדין את דעת המפקיד שאילו היה יודע מראש שימצא הפיקדון בזמן זה, לא היה תובע את השומר והיה ממתין לזמן זה (דברות משה - בבא מציעא, סימן מ"א הערה י"ב). כיון שאתה מצאת את הפיקדון בבוקר שלאחר החתונה, ברור שמאיר לא היה ניאות להמתין לך ולא שייך לקרות זאת 'שומא בטעות' לכולי עלמא ובכל גווי.

לכן נראה, שאינך יכול לחייב את מאיר להחזיר את התשלום ושיטול בחזרה את הבעקישט"ע שאבדה.

תודתנו נתונה לבעלי העסקים על השתתפותם בהפצת הגליון

Gutman's Insurance Brokerage
1066 East 2nd Street • Brooklyn NY 11230
Tel. 718-377-7177

לקבל את הגליון באימייל שלחו ל mm@businesshalacha.com

לדיני תורה, שאלות בדיני ממונות, שטרות, ריבית,

צוואות, דיני מקח וממכר בשבת ויו"ט, או לכל ענין הקשור לגליון אפשר להתקשר:

E: ask@businesshalacha.com P: 877 845 8455 / 718 233 3845